[1]במקהלות ברכו אלהים ה' ממקור ישראל [6](והא לא חזו אמר רבי תנחום כרם נעשה להן כאספקלריא המאירה וראו): בו ביום דרש רבי יהושע בן הורקנוס שלא עבד איוב כו': וליחזי האי לא אי בלמ"ד אל"ף כתיב לא הוא אי בלמ"ד וי"ו כתיב לו הוא [3]וכל היכא דכתיב בלמ"ד אל"ף לא הוא [2]אלא מעתה [2]בכל צרתם לא צר דכתיב בלמ"ד אל"ף הכי נמי דלא הוא וכ"ת ה"ג והכתיב ומלאך פניו הושיעם אלא [7](לאו) משמע הכי ומשמע הכי תניא רבי מאיר אומר נאמר ירא אלהים באיוב ונאמר ירא אלהים באברהם מה ירא אלהים האמור באברהם מאהבה אף ירא אלהים האמור באיוב מאהבה ואברהם גופיה מנלן דכתיב [3]זרע אברהם אוהבי מאי איכא בין עושה מאהבה לעושה מיראה איכא הא דתניא רבי שמעון בן אלעזר אומר [8]גדול העושה מאהבה יותר מן העושה מיראה שזה תלוי לאלף דור וזה תלוי לאלפים דור הכא כתיב [4]לאלפים לאהבי ולשומרי מצותי והתם כתיב [5]ולשומרי מצותיו לאלף דור התם נמי כתיב לאוהביו ולשומרי מצותיו לאלף דור האי לדסמיך ליה והאי לדסמיך ליה הנהו תרי תלמידי דהוו יתבי קמיה דרבא חד אמר ליה אקריון בחלמאי [6]מה רב טובך אשר צפנת ליראיך וחד אמר ליה אקריון בחלמאי [7]וישמחו כל חוסי בך לעולם ירננו ויעלצו בך אוהבי שמך אמר להו תרוייכו רבנן צדיקי גמורי אתון מר מאהבה ומר מיראה:

הדרן עלך כשם שהמים

מי שקינא לאשתו ונסתרה מעוף הפורח יוציא ויתן כתובה דברי רבי אליעזר רבי יהושע אומר [2]עד שישאו ויתנו בה מוזרות בלבנה אמר [3]עד אחד אני ראיתיה שנטמאת לא היתה שותה ולא עוד אלא [2]אפילו עבד אפילו שפחה הרי אלו נאמנין אף לפוסלה מכתובתה [7]חמותה ובת חמותה וצרתה ויבמתה ובת בעלה הרי אלו נאמנות ולא לפוסלה מכתובתה אלא שלא תשתה [3]שהיה בדין ומה אם עדות ראשונה שאין אוסרתה איסור עולם אינה מתקיימת בפחות משנים עדות אחרונה שאוסרתה איסור עולם אינו דין שלא תתקיים בפחות משנים תלמוד לומר [8]ועד אין בה [1]כל עדות שיש בה קל וחומר לעדות הראשונה מעתה ומה אם עדות

במקהלות. כשנקהלו על היס: **ממקור.** אף אותם שבמקור: **וליחזי האי לא כו'.** ואמאי אמר הדבר עדיין שקול: **ה"ג דלא הוא.** וה"ק קרא אינו מושם לצרתם ולא לר בה: **בצרתם.** כי ירא אלהים אתה (בראשית כב): **שלו.** זכותו לדורותיו להגין עליהם עד אלפים דור: **לאלפים לאוהבי.** סמך אוהביו לאלפים ואיך קרא סמך לאלף דור אל שומרי מצותיו דהיינו מילאה ואין אלו דומין (ה) לפרוש מאהבה לפרוש מיראה (לעיל דף כב:) דהנהו מאהבת שכר ומיראת פורענות הקללות והעונשין (ב) והכא מאהבת המקום ומיראתו שמורלו גדול ומוטל על הבריות: **וישמחו כל חוסי בך וגו'.** סיפיה דקרא ויעלצו בך אוהבי שמך:

הדרן עלך כשם שהמים

מי שקינא לה ונסתרה. אם לאחר שקינא לה נסתרה: **אפי' שמע מעוף הפורח.** שנסתרה יוצא ויתן כתובה. ורבי אליעזר לטעמיה דאמר בפ"ק (לעיל דף ב:) סתירה לא בעיא עדות ואפילו עבד ואפילו שפחה נאמנין דהיינו נמי כעוף הפורח דאיתקש לטומאה דכולהו מהימני דה הילכך נאסרה עליו ואם אינו רוצה להשקותה יוצא ויתן כתובה: **רבי יהושע אומר עד שישאו ויתנו בה מוזרות בלבנה.** כלומר משום סתירה שאין בה ב' עדים אינה נאסרת עליו. ור' יהושע לטעמיה דאמר משקה על פי שנים (ו) מיהו כשישאו ויתנו מוזרות בלבנה בפרילותה מכוער הדבר ואינה דהא אפילו מיתו לא נדקי לה כדתניא בפ"ק (לעיל דף ו:) וטהורה היא ולא שישאו ויתנו בה מוזרות בלבנה: **אני ראיתיה שנטמאת.** באותה סתירה שהיא על פי שנים עדים לרבי יהושע ולרבי אליעזר ע"פ עוף הפורח: **לא היה שותה.** דעד אחד נאמן בה אף להפסידה כתובתה שרגלים לדבר. ומקראי ילפינן לה לקמן במתני': **הרי אלו נאמנים אף לפוסלה מכתובתה.** שלא תשתה ולא תטול כתובתה: **חמותה ובת חמותה וצרתה ויבמתה.** אשת אחי בעלה אף היא לצרתה ושונאתה שדומגת היבמה שסופה להיות לצרתה אם ימות בעלה בלא בנים תתייבם לבעלי ובת בעלה מאשה אחרת אלו ממש נשים שונאות אותה. ויבמות (דף קח:) מפרש טעמא אמאי סנו לה ואינן נאמנות לה לשום עדות שהיא לרעתה: **הרי אלו נאמנות.** לה לעדות זו שהתורה האמינה כל עדות שיש בה ומיהו לא לפוסלה מכתובתה הואיל ושונאות אותה אלא שלא תשתה: **שהיה בדין.** שלא יהא נאמן בה עד אחד אם לא מגזירת הכתוב: **הראשונה.** סתירה שאין אוסרתה איסור עולם אלא עד שתשתה: **אינה מתקיימת בפחות משנים.** כדבעינן למימר מגזרה שוה ורבי יהושע היא: **עדות האחרונה.** טומאה: **כל עדות שיש בה.** נאמן בה. ובגמרא [ע"ב] ילפינן לה דהכי קאמר תרי לית בה אלא אחד וקאמר והיא לא נתפסה למיסרה אלמא מהימנין שאוסרתה

[1]במקהלות ברכו אלהים ה' ממקור ישראל [6](והא לא חזו אמר רבי תנחום כרם נעשה להן כאספקלריא המאירה וראו): בו ביום דרש רבי יהושע בן הורקנוס שלא עבד איוב כו': וליחזי האי לא אי בלמ"ד אל"ף כתיב לא הוא אי בלמ"ד וי"ו כתיב לו הוא [3]וכל היכא דכתיב בלמ"ד אל"ף לא הוא [2]אלא מעתה [2]בכל צרתם לא צר דכתיב בלמ"ד אל"ף הכי נמי דלא הוא וכ"ת ה"ג והכתיב ומלאך פניו הושיעם אלא [7](לאו) משמע הכי ומשמע הכי תניא רבי מאיר אומר נאמר ירא אלהים באיוב ונאמר ירא אלהים באברהם מה ירא אלהים האמור באברהם מאהבה אף ירא אלהים האמור באיוב מאהבה ואברהם גופיה מנלן דכתיב [3]זרע אברהם אוהבי מאי איכא בין עושה מאהבה לעושה מיראה איכא הא דתניא רבי שמעון בן אלעזר אומר [8]גדול העושה מאהבה יותר מן העושה מיראה שזה תלוי לאלף דור וזה תלוי לאלפים דור הכא כתיב [4]לאלפים לאהבי ולשומרי מצותי והתם כתיב [5]ולשומרי מצותיו לאלף דור התם נמי כתיב לאוהביו ולשומרי מצותיו לאלף דור האי לדסמיך ליה והאי לדסמיך ליה הנהו תרי תלמידי דהוו יתבי קמיה דרבא חד אמר ליה אקריון בחלמאי [6]מה רב טובך אשר צפנת ליראיך וחד אמר ליה אקריון בחלמאי [7]וישמחו כל חוסי בך לעולם ירננו ויעלצו בך אוהבי שמך אמר להו תרוייכו רבנן צדיקי גמורי אתון מר מאהבה ומר מיראה:

הדרן עלך כשם שהמים

מי שקינא לאשתו ונסתרה מעוף הפורח יוציא ויתן כתובה דברי רבי אליעזר רבי יהושע אומר [2]עד שישאו ויתנו בה מוזרות בלבנה אמר [3]עד אחד אני ראיתיה שנטמאת לא היתה שותה ולא עוד אלא [2]אפילו עבד אפילו שפחה הרי אלו נאמנין אף לפוסלה מכתובתה [7]חמותה ובת חמותה וצרתה ויבמתה ובת בעלה הרי אלו נאמנות ולא לפוסלה מכתובתה אלא שלא תשתה [3]שהיה בדין ומה אם עדות ראשונה שאין אוסרתה איסור עולם אינה מתקיימת בפחות משנים עדות אחרונה שאוסרתה איסור עולם אינו דין שלא תתקיים בפחות משנים תלמוד לומר [8]ועד אין בה [1]כל עדות שיש בה קל וחומר לעדות הראשונה מעתה ומה אם עדות

ואידך דהיינו רבי יוסי הגלילי ממקור ישראל נפקא אלמא דלר' יוסי הגלילי נמי עובדים אומרים שירה וכפ"ק דכתובות (דף ז:) דריש לה דברכת מתנים בעשרה מדהוי מלי למיכתב מבטן ישראל וכתיב ממקור על עיסקי מקור בתוספתא מסיים הכי ואותן המלאכים שאמרו מה אנוש כי תזכרנו אמר להן הקב"ה באו ורקדו את השירה כיון שרקדו את ישראל פתחו אף הן ואמרו שירה שנאמר ה' אדוננו מה אדיר שמך בכל הארץ וגו' ור"ש בן מ"אלעזר אומר לא נאמרה פרשה זו אלא לענין עקידה: **גדול העושה מאהבה.** בירושלמי (ברכות פ"ט) ר"ע הוה מתדין קמיה טורנוסרופוס הרשע אתת עונתא דקריית שמע שרי קרי ונחתן א"ל קבא סבא או חרש אתה או מבעבע ביסורין את א"ל תיפח רוחיה דההוא רשיעא לא חרש אנא ולא מבעבע ביסורין אנא אלא כל ימי הייתי קורא הפסוק הזה ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך רחמתיה בכל לבי רחמתיה בכל נפשי רחמתיה בכל ממוני לא הות (ג) בדיק ליה וכיון דמטי ליה בכל נפשיה ואתיא עונתיה דקריית שמע ולא איפליג עליה בגין כן אנא קרי וגמיך:

הדרן עלך כשם שהמים

מי שקינא לה. פרק זה היה הגון שיהא שנוי ומעורב בפרק ראשון לאחר אותה בנא דאלו אסורות לאכול בתרומה ואמ"כ היה לו לשנות כיצד עושה לה וכל הסדר אבל תימה דלאחר ששנה שנדקוה המים הוא מוזר לקינוי: ה"ג בסדר המשנה משקינא לה אפילו שמע מעוף הפורח והכי מסתברא וגראה דה"פ מאחר שקינא לה אפילו קודם סתירה שמע פרילותא שהרי עכשיו קנא רגליס לדבר מכוער הדבר ומוציאה בכתובתה מאחר שלא נסתרה ולא נאסרה עליו וענין זה מצוה לגרשה דאפילו לב"ה [1][לאמר אפילו אם] הקדיחה תבשילו היינו רשות מיהו מצוה ליכא אלא בכה"ג ואם מקיימה דומה לאדם שנפל זבוב לתוך תמחוי שמוצאו ואוכלו ולבית שמאי חובה הואיל וקינא לה רגליס לדבר מיהו כתובתה גובה הואיל ולא נסתרה והשתא אתי שפיר דרבי יהושע אבל לפירוש רבינו שלמה דפירש משקינא לה אפי' שמע מעוף הפורח שנסתרה דעוף פורח היינו עבד ושפחה שנאמנין בעידי סתירה ואם אינו רוצה להשקותה יוציא ויתן כתובה. [6]) ר"ל אם [אינו] רוצה להשקותה דהוה ליה למתני ישקנה כיון דסב"ר ליה דמשקה על פי עד אחד. ועוד ק' מאי דאמר דעוף הפורח ר"ל עד אחד דאטו מי סניא ליה למתני אפי' שמע מעד אחד כדקתני בסמוך בתר הכי. לכך פרשב"ם אפי' שמע מעוף הפורח ר"ל על ידי קול בעלמא שמע שנסתרה יוציא ויתן כתובה דנתי דלא משקה על ידי קול מ"מ רבנן אסורה לו וצריך שיוציא ויתן כתובה דהרי נמצא

כד א מי' פ"י מהל' תשובה הלכה כ ג:
א ב מי' פ"ל מהל' סוטה הלכה מ סמג עשין ט טוש"ע אה"ע סימן קעח סעיף יא:
ב ג מי' שם הלכה [יד] טו טוש"ע שם סעיף יד:
ג ד מי' שם הל' טו וטוש"ע שם סעיף טו:

תוספות שאנץ

ועד יונק ודרך המקרא לומר כן כולל הכל מן החשוב עד הגרוע כמו משור ועד שה. ל"ה: אלא מעתה בכל צרתם (לו) [לא] צר ה"נ. תימה אמאי לא בעי ה"נ מכמה פסוקים כמו אשר (לו) [לא] כרעים כדדרשי' אע"פ שאין לו עכשיו ועתיד לגדל אחר זמן וכן אשר (לו) [לא] חומה אע"פ שאין לו עכשיו. ו"ל דלא בעי משום דפשי' ליה דלא בעי' למימר אשר (לו) [לא] כרעים ממש שהרי ארבה וסלעם וחרגול ידועים הם בסימניהן וא"כ פשיטא ליה שלא היו כשרים וכן אשר (לו) [לא] חומה פשיטא ליה דאינו ר"ל לא ממש דהא בעיר שיש כמו שהבאתי שיש לחלות ולפרש כמו ולא היתה צרתם צרה כי אם להם. פרעה לקה ואבד. סיסרא לקה ואבד. סנחריב לקה ואבד. וכן נבוכדנצר לקה ואחר כן יאבדו כל אויביך ה' במהרה בימינו אמן:

סליק פ"ירקא

מי שקינא לאשתו ונסתרה ר' אליעזר אומר אפי' שמע מעוף הפורח כו'. פ"ה אפי' עד אחד היינו כמו עוף הפורח ואפי' עבד ואפי' שפחה נאמנין ונאסרה עליו. ואם אינו רוצה להשקותה יוציא ויתן כתובה ור"א לטעמי' (דאמר דלא בעי עדות) דאמר לעיל בפ"ק דמשקה לה על פי עד אחד (דסתירה לא בעי עדות). ור' יהושע אומר עד שישאו ויתנו בה מוזרות בלבנה. פי' נשים הטוות בלבנה (והוי) פריצותה ומכוער הדבר ותצא דאפי' מיא תו לא בדקי לה כלומר דסבירא ליה דבעי ב' עדים. וק' חדא דהא אמרינן יוציא ויתן כתובה. [6]) ר"ל אם [אינו] רוצה להשקותה דהוה ליה למתני ישקנה כיון דסב"ר ליה דמשקה על פי עד אחד. ועוד ק' מאי דאמר דעוף הפורח ר"ל עד אחד דאטו מי סניא ליה למתני' אפי' שמע מעד אחד כדקתני בסמוך בתר הכי. לכך פרשב"ם אפי' שמע מעוף הפורח ר"ל על ידי קול בעלמא שמע שנסתרה יוציא ויתן כתובה דנתי דלא משקה על ידי קול מ"מ רבנן אסורה לו וצריך שיוציא ויתן כתובה דהרי נמצא

רגלים לדבר שהרי קינא לה (ונסתרה מקודם לכן). ויוציא ויתן כתובה) הואיל והחמיר בה הכתוב לאוסרה בעד אחד או על פי עצמו. (וה"נ לר') [אבל ר'] יהושע דסבירא ליה דמשקה על פי שנים הואיל והקל בה הכתוב שלא אסרה בעד אחד אלא על פי שנים אף חכמים לא חייבוהו להוציא וליתן כתובה עד שישאו ויתנו בה מוזרות בלבנה. ולא דמי להני דאמרינן לעיל מתו בעליהן עד שלא שתו דאמרי' מתוך שלא שתו לא נוטלות כתובה והכא אמרי' דיוציא ויתן כתובה דשאני התם לפי שראויות היו לשתות קודם שמתו וכשמתו בעליהן דין

הוא דכיון דנדחות מלשתות שאין להם כתובה אבל הכא דזאת האשה [לא הייתה] ראויה מעולם [לשתות] אין לה להפסיד כתובה בתחנם. ור"ח ז"ל פי' אפי' שמע מעוף הפורח שנטמאת יוציא ויתן כתובה כיון שיש לה קול על טומאה. ר' יהושע אומר עד שישאו ויתנו. אך קשה דהוה ליה למתני בפי' שמע מעוף הפורח שנטמאת כמו דאמר בסמוך עד אחד אומר אני ראיתיה שנטמאת וע"ק דאמר בירושל' בסוף פירקין בעי ר' יוסי שמע מעוף הפורח באויר שאמר אני ראיתיה שנטמאת על זה בא להעיד אם להשקותה כבר נדחית שלא לשתות אלא בא כדי להפסידה כתובתה הרי אין מפסידין ממון על פי עד אחד וא"כ מאי קא מיבעיא ליה התם בזה הא מתני' מיירי

[6]) נראה דל"ל והוה ליה למתני ישקנה וכו' עד אחד [ומיהו י"ל דר"ל אם אינו רוצה להשקותה]. ועוד קשה וכו'.

במקהלות. כשנקהלו על היס: **ממקור.** אף אותם שבמקור: **וליחזי האי לא כו'.** ואמאי אמר הדבר עדיין שקול: **ה"ג דלא הוא.** וה"ק קרא אינו מושם לצרתם ולא לר בה: **בצרתם.** כי ירא אלהים אתה (בראשית כב): **שלו.** זכותו לדורותיו להגין עליהם עד אלפים דור: **לאלפים לאוהבי.** סמך אוהביו לאלפים ואיך קרא סמך לאלף דור אל שומרי מצותיו דהיינו מילאה ואין אלו דומין (ה) לפרוש מאהבה לפרוש מיראה (לעיל דף כב:) דהנהו מאהבת שכר ומיראת פורענות הקללות והעונשין (ב) והכא מאהבת המקום ומיראתו שמורלו גדול ומוטל על הבריות: **וישמחו כל חוסי בך וגו'.** סיפיה דקרא ויעלצו בך אוהבי שמך:

הדרן עלך כשם שהמים

מי שקינא לה ונסתרה. אם לאחר שקינא לה נסתרה: **אפי' שמע מעוף הפורח.** שנסתרה יוצא ויתן כתובה. ורבי אליעזר לטעמיה דאמר בפ"ק (לעיל דף ב:) סתירה לא בעיא עדות ואפילו עבד ואפילו שפחה נאמנין דהיינו נמי כעוף הפורח דאיתקש לטומאה דכולהו מהימני דה הילכך נאסרה עליו ואם אינו רוצה להשקותה יוצא ויתן כתובה: **רבי יהושע אומר עד שישאו ויתנו בה מוזרות בלבנה.** כלומר משום סתירה שאין בה ב' עדים אינה נאסרת עליו. ור' יהושע לטעמיה דאמר משקה על פי שנים (ו) מיהו כשישאו ויתנו מוזרות בלבנה בפרילותה מכוער הדבר ואינה דהא אפילו מיתו לא נדקי לה כדתניא בפ"ק (לעיל דף ו:) וטהורה היא ולא שישאו ויתנו בה מוזרות בלבנה: **אני ראיתיה שנטמאת.** באותה סתירה שהיא על פי שנים עדים לרבי יהושע ולרבי אליעזר ע"פ עוף הפורח: **לא היה שותה.** דעד אחד נאמן בה אף להפסידה כתובתה שרגלים לדבר. ומקראי ילפינן לה לקמן במתני': **הרי אלו נאמנים אף לפוסלה מכתובתה.** שלא תשתה ולא תטול כתובתה: **חמותה ובת חמותה וצרתה ויבמתה.** אשת אחי בעלה אף היא לצרתה ושונאתה שדומגת היבמה שסופה להיות לצרתה אם ימות בעלה בלא בנים תתייבם לבעלי ובת בעלה מאשה אחרת אלו ממש נשים שונאות אותה. ויבמות (דף קח:) מפרש טעמא אמאי סנו לה ואינן נאמנות לה לשום עדות שהיא לרעתה: **הרי אלו נאמנות.** לה לעדות זו שהתורה האמינה כל עדות שיש בה ומיהו לא לפוסלה מכתובתה הואיל ושונאות אותה אלא שלא תשתה: **שהיה בדין.** שלא יהא נאמן בה עד אחד אם לא מגזירת הכתוב: **הראשונה.** סתירה שאין אוסרתה איסור עולם אלא עד שתשתה: **אינה מתקיימת בפחות משנים.** כדבעינן למימר מגזרה שוה ורבי יהושע היא: **עדות האחרונה.** טומאה: **כל עדות שיש בה.** נאמן בה. ובגמרא [ע"ב] ילפינן לה דהכי קאמר תרי לית בה אלא אחד וקאמר והיא לא נתפסה למיסרה אלמא מהימנין שאוסרתה

[1]במקהלות ברכו אלהים ה' ממקור ישראל [6](והא לא חזו אמר רבי תנחום כרם נעשה להן כאספקלריא המאירה וראו): בו ביום דרש רבי יהושע בן הורקנוס שלא עבד איוב כו': וליחזי האי לא אי בלמ"ד אל"ף כתיב לא הוא אי בלמ"ד וי"ו כתיב לו הוא [3]וכל היכא דכתיב בלמ"ד אל"ף לא הוא [2]אלא מעתה [2]בכל צרתם לא צר דכתיב בלמ"ד אל"ף הכי נמי דלא הוא וכ"ת ה"ג והכתיב ומלאך פניו הושיעם אלא [7](לאו) משמע הכי ומשמע הכי תניא רבי מאיר אומר נאמר ירא אלהים באיוב ונאמר ירא אלהים באברהם מה ירא אלהים האמור באברהם מאהבה אף ירא אלהים האמור באיוב מאהבה ואברהם גופיה מנלן דכתיב [3]זרע אברהם אוהבי מאי איכא בין עושה מאהבה לעושה מיראה איכא הא דתניא רבי שמעון בן אלעזר אומר [8]גדול העושה מאהבה יותר מן העושה מיראה שזה תלוי לאלף דור וזה תלוי לאלפים דור הכא כתיב [4]לאלפים לאהבי ולשומרי מצותי והתם כתיב [5]ולשומרי מצותיו לאלף דור התם נמי כתיב לאוהביו ולשומרי מצותיו לאלף דור האי לדסמיך ליה והאי לדסמיך ליה הנהו תרי תלמידי דהוו יתבי קמיה דרבא חד אמר ליה אקריון בחלמאי [6]מה רב טובך אשר צפנת ליראיך וחד אמר ליה אקריון בחלמאי [7]וישמחו כל חוסי בך לעולם ירננו ויעלצו בך אוהבי שמך אמר להו תרוייכו רבנן צדיקי גמורי אתון מר מאהבה ומר מיראה:

הדרן עלך כשם שהמים

מי שקינא לאשתו ונסתרה מעוף הפורח יוציא ויתן כתובה דברי רבי אליעזר רבי יהושע אומר [2]עד שישאו ויתנו בה מוזרות בלבנה אמר [3]עד אחד אני ראיתיה שנטמאת לא היתה שותה ולא עוד אלא [2]אפילו עבד אפילו שפחה הרי אלו נאמנין אף לפוסלה מכתובתה [7]חמותה ובת חמותה וצרתה ויבמתה ובת בעלה הרי אלו נאמנות ולא לפוסלה מכתובתה אלא שלא תשתה [3]שהיה בדין ומה אם עדות ראשונה שאין אוסרתה איסור עולם אינה מתקיימת בפחות משנים עדות אחרונה שאוסרתה איסור עולם אינו דין שלא תתקיים בפחות משנים תלמוד לומר [8]ועד אין בה [1]כל עדות שיש בה קל וחומר לעדות הראשונה מעתה ומה אם עדות

הא דאמרינן אין המים בודקין אותה לאחר שישאו ויתנו בה מוזרות בלבנה דוקא לאחר קינוי ועידי סתירה לרבי יהושע אבל כאן אין עידי סתירה אלא שמוזרות בלבנה נושאות ונותנות בפרילותה: כאן

כאן בבת אחת כאן בזה אחר זה. קשיא דהכא משמע כיון שנתקבל עדותו של ראשון ואע"פ שלא עשו ע"י עדותו שום מעשה ולא שום הוראה רק שלא העיד השני בתוך כדי דיבורו של ראשון הוי דבריו של שני במקום ראשון כדבריו של אחד במקום שנים הכי משמע לפירוש רש"י והא דפרק האשה שהלכה (יבמות דף קיז:) תנן עד אומר מת וניסת ובא אחר ואומר לא מת לא תצא וקא דייק בגמ' טעמא דניסת הא לכתחילה לא תנשא והאמר עולא וכו' ומשני הכי קאמר עד אומר מת והתירוה לינשא ובא אחר ואומר לא מת לא תצא מהתירה הראשון והא התם דבזה אחר זה מיירי דהא ניסת בנתיים ואפ"ה בכה"ג בזה אחר זה אם לא ניסת לא תנשא אע"כ התירוה לינשא דאמר לא תצא מהתירה הראשון ופירש רש"י התם דדוקא שהתירוה קודם שיצא עד השני המכחישו אבל אם קודם שהתירוה מודה עולא דלא סמכינן אקמא דאמרי לא אחשביניה כתרי להכי גרשה לפרש הכא בזה אחר זה שקיבלו עדות הראשון והורו ע"פ עדותו מיהו תימה עולא גופיה דאמר הכי אליביה תני לא היתה שותה מה דוחקיה למימר הכי והא מתניתין לא משמע שהה השני אחר הראשון עד שהורו ואסרוה עליו ואמרו אינה שותה וי"ל דמתניתין בסתם קתני אי נמי רבי ינחק ועולא הוה מתרלי לההיא דהשה זוטא כדמתרלי אליבא דר' יוחנן בפ' שני דכתובות (דף כב:) משום לזות שפתים והיא דהשה רבה (יבמות דף פח:) לא דמיא לתרוייהו משום דגברא אתי וקאי: **הא** חד וחד לא היתה שותה תיובתא דרבי חייא. נראה הא דלא דחי ליה בזה אחר זה משום דסוף סוף תיקשי דיוקא דסיפא דשנים אומרים נטמאת וא' אומר לא נטמאת לא היתה שותה בתמיה אידך היכי הא חד וחד היתה שותה בתמיה מוקמת לה ע"כ בבת אחת מאי קמ"ל הייגו ריש הילכך צריך לתרוצי כר' נחמיה בין לר' ינחק בין לר' חייא הני תרתי בני דסיפא תימה היכי הוה מתרץ ר' ינחק מתני' דפרק אמרו לו (כריתות דף יא:) דתנן עד אומר אכל ועד אומר לא אכל אשה אומרת אכל ואשה אומרת לא אכל מביא אשם תלוי כיון דהאמינה תורה עד אחד דנפקא לן מאו הודע אליו חטאתו (ויקרא ד) חטאת הוי ליה לאיתויי בשלמא רבי חייא הוה מוקי לה בבת אחת. ירושלמי גידל בר בניומן בשם רב אמר בכל מקום) שהכשירו עד אחד עדות האשה כאיש האיש מכחיש את האשה והאשה מכחשת את האיש תנן עד א' אומר נטמאת ואשה אומרת לא נטמאת אשה אומרת נטמאת ועד א' אומר לא נטמאת אשה אומרת נטמאת תנא דבי רבי אומר כן ותו בירושלמי עד אחד אומר נטמאת ועד אחד אומר לא נטמאת שמעון ב"ר אבא בשם ר' יוחנן כאן לא היתה שותה ובעגלה ערופה היו עורפין וטעמא מפני שכאן רגלים לדבר ומסיק נמי התם דבעידי טומאה לא אמרינן עדות שבטלה מקלתה בטלה כולה מפני שרגלים לדבר: מהו

עדות אחרונה שאוסרתה איסור עולם הרי היא מתקיימת בעד אחד עדות הראשונה שאין אוסרתה איסור עולם אינו דין שתתקיים בעד אחד תלמוד לומר [1]כי מצא בה ערות דבר ולהלן הוא אומר [2]על פי שנים עדים יקום דבר מה להלן על פי שנים אף כאן (ו) פי שנים [3]עד אומר נטמאת ועד אומר לא נטמאת אשה אומרת נטמאת ואשה אומרת לא נטמאת היתה שותה אחד אומר נטמאת ושנים אומרים לא נטמאת היתה שותה שנים אומרים נטמאת ואחד אומר לא נטמאת לא היתה שותה: **גמ'** האי תלמוד לומר כי מצא בה ערות דבר [3]ת"ל בה בה ולא בקינוי בה ולא בסתירה מיבעי ליה הכי נמי קאמר תלמוד לומר בה בה ולא בקינוי בה ולא בסתירה וטומאה בעלמא בלא קינוי ובלא סתירה דלא מהימן עד אחד מנלן נאמר כאן דבר ונאמר להלן דבר מה להלן בשני עדים אף כאן בשני עדים: עד אומר נטמאת: טעמא דקא מכחיש ליה הא לא קא מכחיש ליה עד אחד מהימן מנהני מילי דתנו [3]רבנן [3]ועד אין בה בשנים הכתוב מדבר אתה אומר בשנים או אינו אלא באחד תלמוד לומר [2]לא יקום עד אחד באיש וגו' ממשמע שנאמר לא יקום עד איני יודע שהוא אחד מה תלמוד לומר אחד זה בנה אב [7]כל מקום שנאמר עד הרי כאן שנים עד שיפרוט לך הכתוב אחד ואמר רחמנא תרי לית בה אלא חד והיא לא נתפשה אסורה וכיון דמדאורייתא עד אחד מהימן איך היכי מצי מכחיש ליה והא אמר עולא [4]כל מקום שהאמינה תורה עד אחד הרי כאן שנים ואין דבריו של אחד במקום שנים אלא אמר עולא תני לא היתה שותה וכן אמר רבי יצחק לא היתה שותה ורבי חייא אמר היתה שותה לרבי חייא קשיא דעולא לא קשיא [5]כאן בבת אחת כאן בזה אחר זה תנן עד אומר נטמאת ושנים אומרים לא נטמאת היתה שותה הא חד וחד לא היתה שותה תיובתא דרבי חייא אמר לך רבי חייא וליטעמיך אימא סיפא שנים אומרים נטמאת ואחד אומר לא נטמאת לא היתה שותה הא חד וחד היתה שותה אלא כולה בפסולי עדות ור' נחמיה היא [6]דתניא רבי נחמיה אומר כל מקום שהאמינה תורה עד אחד הלך אחר רוב דעות ועשו שתי נשים באיש אחד כשני אנשים באיש אחד [7]ואיכא דאמרי כל היכא דאתא עד אחד כשר מעיקרא אפי' [7]מאה נשים נמי כעד אחד דמיין והכא

חייא מציעתא בזה אחר זה (ב) משום דקא דייק מתני' בבת אחת דקתני ושנים אומרים לא [8]ר"ל דאינה אלמא בהדי הדדי קאמר דלעולם במקום שנים לא האמינה תורה עד אחד: **כל מקום שהאמינה תורה כו'.** הוליאתו לעדות זה מכלל כל עדיות שבתורה לפיכך פסולין וכשירין שוין בה והלך אחר רוב דעות המעידין בדבר: **ואיכא דאמרי כל היכא דאתא עד כשר מעיקרא.** ואמר נטמאת ונתקבלה עדותו ואחר כך בא מאה נשים כעד א' דמיין והוה ליה קמא נשים ואין דבריו של אחד במקום שנים ואינה שותה: **והכא**

דקרא נמי שמעת דמיומן, דקאמר ומעלה בו מעל וכתב אים אותה ואין מועד בדבר אלא זה, דהאי קרא בתר קינוי כתיב, דכתיב בתריה ובבר עליו רוח קנאה וגו' ודרשינן ליה שכבר עבר (לעיל ב:), **או אינו אלא באחד.** דקאמר קרא דאפילו עד אחד אין בה (שם). ת"ל **לא יקום עד אחד באיש.** מהאי קרא שמעינן דכל עד האמור בתורה שנים הם כמפרש ואזיל (שם). ממשמע **שנאמר לא יקום עד.** ולא נאמר עדים אתי יודע דאחד קאמר, אלא מדאשטרך למיכתב אחד ומא מיהא דעד שנים משמע, דאיתו אלא לגזון עדות ושמים עדות שנים (לעיל ב:). ואמר רחמנא תרי לית בה. לעיל קאי לפרושי מסקנא דמילתיה דיכי מילדיים ועד אין בה (שם). הרי כאן שנים. הרי הוא אשה כשנים כגון בעדות אשה לומר שמת בעלה ובעדות פוטר לומר נטמאה (יבמות פח:). הלך אחר רוב דעות. אין בין עדות בדבר, מדעד אחד נאמן בה, הלכך פסולים נאמנים כשכשרים ונהלך אחר הרוב (שם). אין שם תורת עדות, כי היכי דאחד מציע פסולי עדות נמי אתיבי, הלכך הלך אחר רוב דעות ואין עליך לדון אם כשרים אם פסולים (שם קיז: ע"ש). הדרן עלך מי שקינא

שאוסרתה איסור עולם. כדאמר (לעיל דף כח.) בפוטה ספק מנטמאה ונטמאה וכ"ש ודאית: **עד אומר נטמאת ועד אומר לא נטמאת.** אוקי חד בהדי חד וכרי היא כספיקא ושותה: **ושנים אומרים לא נטמאת.** כלומר לא נטמאת בפניך שכשבאת ומצאת שנסתרו יחד גם אנו היינו עמך ובפנינו לא נטמאת הרי נסתלק העד הזה ובטלו דבריו מפני השנים והרי היא כספיקא אם נטמאת קודם שבאו אלו ומצאום והיתה שותה. ובגמ' מפרש למאי איצטריכו כל הנך בני: **גמ' בה ולא בקינוי כו'.** למאי איצטריך גזירה שוה הא כתיב גבי טומאה ועד אין בה ומיעוטא הוא בה על אחד נאמן ולא בעדות אחרת והוא לה עדות סתירה כשאר כל עדיות שבתורה: **וטומאה בעלמא.** עד א' שהעיד על אשה שלא קינא לה בעלה ואמר נטמאת מניין דלא מהימן ולא אמרינן אטומאת אשה הימניה רחמנא לא שנא לאחר קינוי ולא שנא בלא קינוי תלמוד לומר כו' וכי הימניה רחמנא בטומאה שאחר קינוי ויש עידי סתירה שנים ועד מעיד שנטמאת שרגלים לדבר. ובפרק קמא (לעיל דף ג.) פרכינן והא כי כתיב קינוי בתר הכי כתיב ומשנינן ועבר כתיב שכבר עבר: **הא לא מכחיש ליה כו'.** הוא הדין דהוה ליה למבעי אריש דקתני בהדיא אחד אומר אני ראיתיה שנטמאת לא היתה שותה אלמא דקא מכחיש ליה עד אחד מהימן מנהני מילי דתנו [3]רבנן [3]ועד אין בה בשנים הכתוב מדבר אתה אומר בשנים או אינו אלא באחד תלמוד לומר [2]לא יקום עד אחד באיש וגו' ממשמע שנאמר לא יקום עד איני יודע שהוא אחד מה תלמוד לומר אחד זה בנה אב [7]כל מקום שנאמר עד הרי כאן שנים עד שיפרוט לך הכתוב אחד ואמר רחמנא תרי לית בה אלא חד והיא לא נתפשה אסורה וכיון דמדאורייתא עד אחד מהימן איך היכי מצי מכחיש ליה והא אמר עולא [4]כל מקום שהאמינה תורה עד אחד הרי כאן שנים ואין דבריו של אחד במקום שנים אלא אמר עולא תני לא היתה שותה וכן אמר רבי יצחק לא היתה שותה ורבי חייא אמר היתה שותה לרבי חייא קשיא דעולא לא קשיא [5]כאן בבת אחת כאן בזה אחר זה תנן עד אומר נטמאת ושנים אומרים לא נטמאת היתה שותה הא חד וחד לא היתה שותה תיובתא דרבי חייא אמר לך רבי חייא וליטעמיך אימא סיפא שנים אומרים נטמאת ואחד אומר לא נטמאת לא היתה שותה הא חד וחד היתה שותה אלא כולה בפסולי עדות ור' נחמיה היא [6]דתניא רבי נחמיה אומר כל מקום שהאמינה תורה עד אחד הלך אחר רוב דעות ועשו שתי נשים באיש אחד כשני אנשים באיש אחד [7]ואיכא דאמרי כל היכא דאתא עד אחד כשר מעיקרא אפי' [7]מאה נשים נמי כעד אחד דמיין

ו) [מיספתא פ"ה], ב) לעיל ג.; ג) לעיל ב., ד) גם זה לעיל ב: סנהדרין ל., ה) יבמות פח: קיז: כתובות כב: לקמן מז:; ו) לקמן מז: יבמות פח: קיז: [תוספתא יבמות פי"ד ע"ש], ז) [לקמן מז: יבמות פח: קטי. קיז:], ח) ל"ל דלית ועי' רש"ש, ט) [ל"ל נטמאת], י) שהכשירו עדות האשה כאיש האיש כו' אם האיש מיתני עד אחד כו'. רש"ל.

תורה אור השלם

1. כי יקח איש אשה ובעלה והיה אם לא תמצא חן בעיניו כי מצא בה ערות דבר וכתב לה ספר כריתת ונתן בידה ושלחה מביתו:

דברים כד א

2. לא יקום עד אחד באיש לכל עון ולכל חטאת בכל חטא אשר יחטא על פי שני עדים או על פי שלשה עדים יקום דבר: דברים יט טו

3. השכב איש אתה שכבת זרע ונעלם מעיני אישה ונסתרה והיא נטמאה ועד אין בה והוא לא נתפשה:

במדבר ה יג

הגהות הב"ח

(ו) במשנה לא כאן על פי: (ב) רש"י ד"ה אמר לך וכו' רבי חייא מצינעת בזה אחר זה דלעולם במקום שנים לא האמינה תורה עד אחד משום דקא דייק וכו' לא ראית אלמא בהדי הדדי קאמר הס"ד וכ"ל כלומר לא הוה ניחא ליה לאוקמי מתני' דלא מיירי אלא בזה אחר זה דמסתמא ודאי כיון דראו העדות ביחד כאו בבת אחת לא"ל אבל בסמוך קא מפרש רש"י דבזה"ז נמי מוקמינן לה ובין בבת אחת ובין בזה"ז קמיירי:

מוסף רש"י

תלמוד לומר. בשאה מקבלנא כי מצא בה ערות דבר ילהלן כו' (לעיל ג.) בה ולא בקינוי כו' מיבעי ליה. דכיון דכתיב בה מיעוטא הוא ולא גמרינן שאר עדויות דשאה מינה וקמי לבו בתלמייהו בכל עדיות שבתורה (שם). הכי נמי קאמר. וגזירה שוה למילתא אחרינא נקט ומתניתין חסורי מיחסרא והכי מני ליה ת"ל בה ולא בקינוי ולא בסתירה וגזירה שוה לטומאת אשה דבעלמא שלא קינא לה בעלה וכא עד אחד ואמר אני ראיתיה שנטמאה, דלא מהימן, והכא הוא דמהימן משום דרגלים לדבר (שם). ועד אין בה בשנים הכתוב מדבר. וקאמר עדים שנים אין בטומאה זו אלא עד אחד, יקרא בטומאה קמיסתעי וסכנ אים אותה שכבת זרע ועדים שנים אין בה אלא אחד והיא לא נתפשה, לא נאסרה, וממילא שמעינן דמהימן, מדכתיב והיא לא נתפשה, דהאמיר עליה בא הכתוב לדונה כמותה, ומרישא לדונה כמותה.

תוספות שאנץ

בכי האי גונא לכ"ג כפרשב"ם דקאי אסתירה ולא קאי אטומאה: **גמ'** טעמא דקא מכחיש ליה עד אחד נאמן וה"ה דהוה ליה למבעי אריש מה"מ דעד אחד נאמן דקתני בהדיא עד אחד אומר אני ראיתיה שנטמאת לא היתה שותה אלמא נאמן. אלא משום הכי מייתי מסיפא משום דבעי אקשויי עלה כי מכחיש ליה מאי הוי הא הימניה רחמנא להאי דאמר נטמאת כבי תרי והוי ליה האי דמכחיש חד ואין דבריו של אחד במקום שנים ל"ה. לא קשיא כאן בבת אחת הא דאמרינן דשותה מיירי כשבאו בבת אחת והעידו שנים ביחד ולא נתקיימה עדותן בב"ד והיכא התורה האמינתו כשנים בהעידו זה אחר זה: (ו) ועולא מי לא מפליג כי בבת אחת בין בזה אחר זה דשני תני רבה שותה דלא משני כמו ר' חייא והא אמרינן בפרק האשה שלום על הא דתנן עד אחד אומר מת ונשאת רבא עד ואמר לא מת הרי זו לא תצא ודייק בגמ' טעמא דנשאת הא לא נשאת לא תנשא יהאמר עולא כו'. ומשני ה"ק התירוה להנשא אע"ג דלא נשאת אלמא משמע דמפליג עולא בין בת אחת לזה אחר זה. וי"ל דאין הכי נמי הוה מצי מפליג עולא הכא אלא שינוי דר' חייא לא סבירא ליה משום דמקשי תלמודא על מילתיה. א"נ י"ל דגבי אשה בעלמא שהיא (ב) דרבנן מפליג בין בבת אחת בין בזה אחר זה דיש לחקל עליה אבל גבי סוטה שהיא דאורייתא בין בבת אחת לזה אחר זה: הא חד וחד לא היתה שותה ותיובתא דר' חייא ופ"ה דה"ה דהוה מצי לשנויי מתני' בזה אחר זה המציעתא ולא ק' ליה לר' חייא אלא לא בעי לאוקומי רישא בחד טעמא וסיפא בחד טעמא ועוד דסוף סוף דמדיוקא (ג) דמציעתא הלך מוכח רישא בבת אחת ומציעתא וסיפא בין בבת אחת בין בזה אחר זה דלעולם במקום שנים לא האמינה תורה עד אחד כפ"ה. ורשב"ם פי' דלא מצי לשנויי דמיירי בזה אחר זה ודיוקא דמתני' בבת אחת משום דקתני משנים אומרים שנטמאת דבהדי הדדי אתו:

ד) ראיכא דאמרי כל היכא דאתא עד אחד כשר מעיקרא והכא במ"ע דקתני עד אחד אומר נטמאת ושנים אומרים לא נטמאת היתה שותה ואוקמ' בפסולי עדות ובין בבת אחת בין בזה אחר זה. (וע"כ) ר' נחמיה וע"כ בזה אחר זה איצטריך עיקר לאשמועי' דאי לבת אחת מאי רוב דעות איכא בחד וחד נמי היתה שותה

ה) אולי ל"ל וקשה דמשמע דעולא לא מפליג בין בבת אחת וכו' דשני דתני דלא היתה שותה ולא מסני כמו ר' חייא וא"ת הא אמרינן:

ו) אולי ל"ל דנבי אשה משום חומר דא"א הממירי מדרבנן דמפליג בין בת אחת וכו' אבל בסוטה לענין דאוריי"א אינו מפליג בין וכו'.

ז) אולי ל"ל המציעתא דמציעתא נוסיפה מוכח דמיירי בבת אחת מדקתני ושנים אומרים וכו' וכן בסיפא בוודאי מיירי אפילו בבת אחת דלעולם וכו'.

ח) נראה דל"ל אלא כולה בפסולי עדות והא דקתני וכו' שותה אינקמינן וכו' ור' נחמיה היא.

והכא במאי עסקינן. דקתני עד אחד אומר נטמאת ושניים אומרים לא נטמאת היתה שותה ואוקימנא בפסולי עדות ובין בנת אחת בין בזה אחר זה כו׳ נחמיה ועל כרחיך דבזה אחר זה אינטריך עיקר לאשמועינן דאי בנת אחת מאי אלך אחר רוב דיעות איכא בחד וחד נמי היתה שותה [אלא] בהכי עסקינן דההוא דאתא מעיקרא ואמר נטמאת אשה הוא הילך אפי׳ בזה אחר זה אתו תרתי ומבטלי לה: **ופרכא לדרבי נחמיה הכי הוי.** דהא דאמרן לעיל ועשו שתי נשים באיש אחד כו׳ לאו קיפא דמילתיה דרבי נחמיה הוא אלא פירושא דמילתיה הוא דאתו פרשין לה הכי: **כי פלגא ופלגא דמי.** כלומר כי חד וחד ואי בנת אחת אתו אוקי תרי לגבהי חד ואוקמיה אספיקא ואי בזה אחר זה והוא דהאמינה תורה קדם ואתא נטמאת היתה שותה כי חד וחד ניהו ומתניתין דקתני לא היתה שותה כגון דההוא חד הוה פסול: **ופרכי בפסולי עדות נמי לי.** למתני׳ מתני׳ הלך אחר רוב דיעות: **לאומרא.** שאמרה: **לקולא.** להקל מעליה שלא תשתה: **לא אזלינן.** בתר רוב דיעות בפסולי עדות והיכא דשניים אומרות נטמאת ואחד אומר לא נטמאת כיון דאיכא הכאשה כל דהו נימא אוקי האי לגבהי הנך ואוקי מילתא אספיקא ותשתה קא משמע לן:

הדרן עלך מי שקינא

אלו נאמרין בכל לשון (**בכל לשון**) גרסינן: **פרשת סוטה.** מה שהכהן אומר לה ולא אמרי׳ צריך לאומרה בלשון הקודש כדרך שנכתב. ובפרי׳ אמרי׳ דאי לא כתיב קרא להתיר בכל לשון כדלקמן) ה״א ניגמר מינאה בקל וחומר ומה ינאה קלה לא עשה בה כל הלשונות בלשון הקודש סוטה חמורה לא כל שכן: **ווידוי מעשר.** בשנה השלישית בערתי הקודש מן הבית (דברים כו) שהוא מוציא כל מעשרותיו ומבערן מביתו ואין יכול עוד להשהותם ונותן מעשר ראשון ללוי ומעשר עני לעניים ומעשר שני וגם נתתיו ללוי זה מעשר ראשון לגר ליתום ולאלמנה זה מעשר עני ואומרו בכל לשון כדיליף לקמן) ולא אמרינן בלשון זה הזקיקו הכתוב לאומרה בלה״ק: **ושכועת העדות ושכועת הפקדון.** בכל לשון שהשביעוהו וכפר ולא הודה חייב קרבן עולה ויורד האמור בשכועת העדות [ויקרא ה׳] והאשם גזילות בשכועת הפקדון [שם]: **ואלו נאמרין בלה״ק.** ולא אמרינן נגמר מהנך דלעיל שנכתב ונסדר עליהן כל מצות דיבורם ואין צריך לאומרן בלה״ק כדכתיב בכולהו משום דבהני כתיב עיכובא: **מקרא ביכורים.** שהיה קורא מארמי אובד אבי עד סוף כל הפרשה [דברים כו׳]: **וחלילה ימה.** היא אומרת מאן יבמי וגו׳ והוא אומר לא חפצתי לקחתה ואחר החלילה היא אומרת ככה יעשה לאיש וגו׳ [שם כה]: **ברכות וקללות.** שאמרן יהושע וישראל בהר גריזים והר עיבל: **ברכת כהנים.** נשיאות כפים: **ברכת כהן גדול.** ביום הכפורים אחר עבודת היום שלפני ולפנים היה קורא בתורה את הפרשה ומברך שמונה ברכות כדמפרש במתניתין [לקמן מ״ב]: **ופרשת המלך.** מפרש בסוף פירקא והיא פרשת הקהל) **ופרשת עגלה ערופה.** ידינו לא שפכו וגו׳ כפר לעמך ישראל וגו׳ (דברים כא): **פרשת משוח מלחמה.** (שם כ) והיה כקרבכם אל וגו׳ שמע ישראל אתם קרבים היום וגו׳ כי ה׳ אלהיכם וגו׳: **כיצד.** כמו מנין: **ונהלו הוא אומר.** בברכות וקללות של הר גריזים. ולקמן) מפרש התם גופיה מנא לן(ה): **ואינו צריך.** ללמדה בגזרה שוה שמעצמה היא למידה: **וענתה ואמרה ככה.** דמשמע לשון זה תאמר: **שכשומרון.** אלא שומרון: **למעה באמצע.** בין שני ההרים: **מכאן ומכאן.** על ההרים: **הפכו.** הלוים פניהם כלפי הר גריזים ופתחו בברכה. כל האחורים היו אומרים תחלה בלשון ברכה: **אלו.** שבהר גריזים ושבהר עיבל. והא דכתיב) ואלה יעמדו לברך לא שהיו השבטים מברכין ומקללין אלא הלוים העומדים בין שני ההרים הופכין פניהם להר גריזים בברכה ולהר עיבל בקללה: **הביאו את האבנים.** כדכתיב) ובנית שם מזבח וגו׳ וכתבת עליהן את כל דברי התורה הזאת בהר היטב: **ונטלו את האבנים.** סתרו את המזבח לאחר שהעלו העולות והשלמים כדכתיב והעלית עליו עולות (שם כז): **ובנו** את המזבח כי אוליגן בתר רוב דיעות לחומרא אבל לקולא לא קמ״ל. ואם תאמר הא ממתני׳ בפרק האשה שהלכה (יבמות ד׳ קיח:) וממתני׳ דפרק עגלה ערופה (לקמן דף מז.) שמעינן לה י״ל דהכא אינטריך דאפילו לקולא אע״ג דרגלים לדבר ועוד דלא תנא פסולי העדות בהדיא במתני׳ להכי תנא גבי כל חד וחד:

הדרן עלך מי שקינא

ה״ג בסדר המשנה

אלו נאמרין בלשונם. ופירוש כל אדם בלשונו שהוא שומע לאפוקי למדי שאינו אומר בלשון פרסי אם אינו שומעו אבל בכל לשון משמע בין שומע בין אינו שומע ובגמרא לא משמע הכי: **קרית שמע ותפלה.** תימה אמאי שייר הלל וקידוש של שבת וברכת הפירות וברכת המלות וליכא למימר דלא נקט אלא דאורייתא דהא בפרק מי שמתו (ברכות דף כא.) משמע דתפלה וקרית שמע דרבנן ועוד דהתם (דף כ:) משמע דקידוש דאורייתא והכי משמע נמי ברים מסכת נזיר (דף ג:) בשלמא מקרא מגילה איכא למימר להכי שייר דתנא בפ״ב דמגילה (דף י״ז.) הלועז ששמע אשורית יצא אלא הני אמאי שייר ונראה דהני נאמרים בכל לשון אפי׳ אינו שומע הלכך לא דמו להני דמתני׳ דנאמרין דוקא בלשונם(ה): **ואומרה לפני ה׳ אלהיך.** ולהן הוא אומר ענו הלוים ואמרו מה להלן בלשון הקודש אף כאן בלשון הקודש ר׳ יהודה אומר וענתה ואמרה ככה עד שתאמר בלשון הזה ברכות וקללות כיצד כיון שעברו ישראל את הירדן ובאו אל הר גריזים ואל הר עיבל שבשומרון שבצד שכם שבאצל אלוני מורה שנאמר **הלא המה** בעבר הירדן וגו׳ ולהלן הוא אומר **ויעבר אברם בארץ עד מקום שכם עד** אלון מורה מה אלון מורה האמור להלן שכם אף אלון מורה האמור כאן שכם ששה שבטים עלו לראש הר גריזים וששה שבטים עלו לראש הר עיבל והכהנים והלוים והארון עומדים למטה באמצע הכהנים מקיפין את הארון והלוים את הכהנים וכל ישראל מכאן ומכאן שנאמר **וכל ישראל וזקניו** ושוטריו ושופטיו עומדים מזה ומזה לארון וגו׳ הפכו פניהם כלפי הר גריזים ופתחו בברכה **ברוך האיש אשר לא יעשה פסל ומסכה** ואלו ואלו עונין אמן הפכו פניהם כלפי הר עיבל ופתחו בקללה **ארור האיש אשר יעשה פסל ומסכה** ואלו ואלו עונין אמן עד שגומרין ברכות וקללות ואחר כך הביאו את האבנים ובנו את המזבח וסדוהו בסיד וכתבו עליו את כל דברי התורה בשבעים לשון שנאמר **באר היטב** ונטלו את האבנים ובאו ולנו

הדיינין דאמר בפ׳ שבועת הדיינין דאף היא בכל לשון נאמרה. וי״ל דתנא ושייר ומה שייר דהא שייר שייר שבועת הביטוי דאף היא בכל לשון נאמרה. וא״ת תנא תאני אלו ואת אמרת תנא ושייר דה״נ פריך פ״ק דקידושין. וי״ל דכל היכא דליכא אלא חד אלו איכא למימר בדוקא תני אבל היכא דתני אלו ואלו שונה ומשייר דהא(ה) אלו לאו דוקא. והא דנקט אלו

(ה) נראה דל״ל דהא ע״כ חד אלו לאו דוקא.

מסורת הש״ס

(א) ברכות מ: שבועות לט., (ב) רש״ל מ״ז, (ג) [נשא ה ימן], (ד) [ע״ב], (ה) [ע״ב], (ו) [יהושע ח, דברים כז], (ז) [דברים לא], (ח) [דף לג.], (ט) עיין רש״ל, (י) דרוש ככה כלשון זה. רש״ל, (כ) [דברים כז], (ל) [שם], (מ) [והא דלא תני במתני׳ שבועת הדיינין ושבועת ביעוי ע׳ תוס׳ שבועות לט. ד״ה ואלו נאמרין וכו׳ וע׳ תוי״ט ד״ה ושבועת הפקדון],

תורה אור השלם

1. וְעָנִיתָ וְאָמַרְתָּ לִפְנֵי יְיָ אֱלֹהֶיךָ אֲרַמִּי אֹבֵד אָבִי וַיֵּרֶד מִצְרַיְמָה וַיָּגָר שָׁם בִּמְתֵי מְעָט וַיְהִי שָׁם לְגוֹי גָּדוֹל עָצוּם וָרָב:
דברים כו ה
2. וַעֲנוּ הַלְּוִיִּם וְאָמְרוּ אֶל כָּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל קוֹל רָם:
דברים כז יד
3. וְנִגְּשָׁה יִבְמָתוֹ אֵלָיו לְעֵינֵי הַזְּקֵנִים וְחָלְצָה נַעֲלוֹ מֵעַל רַגְלוֹ וְיָרְקָה בְּפָנָיו וְעָנְתָה וְאָמְרָה כָּכָה יֵעָשֶׂה לְאִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִבְנֶה אֶת בֵּית אָחִיו:
דברים כה ט
4. הֲלֹא הֵמָּה בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן אַחֲרֵי דֶּרֶךְ מְבוֹא הַשֶּׁמֶשׁ בְּאֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי הַיֹּשֵׁב בָּעֲרָבָה מוּל הַגִּלְגָּל אֵצֶל אֵלוֹנֵי מֹרֶה:
דברים יא ל
5. וַיַּעֲבֹר אַבְרָם בָּאָרֶץ עַד מְקוֹם שְׁכֶם עַד אֵלוֹן מוֹרֶה וְהַכְּנַעֲנִי אָז בָּאָרֶץ:
בראשית יב ו
6. וְכָל יִשְׂרָאֵל וּזְקֵנָיו וְשֹׁטְרִים וְשֹׁפְטָיו עֹמְדִים מִזֶּה וּמִזֶּה לָאָרוֹן נֹגְדִּ הַכֹּהֲנִים הַלְּוִיִּם נֹשְׂאֵי אֲרוֹן בְּרִית יְיָ כְּגֵר כְּאֶזְרָח חֲצִיוֹ אֶל מוּל הַר גְּרִזִים וְחֲצִיוֹ אֶל מוּל הַר עֵיבָל כַּאֲשֶׁר צִוָּה מֹשֶׁה עֶבֶד יְיָ לְבָרֵךְ אֶת הָעָם יִשְׂרָאֵל בָּרִאשֹׁנָה:
יהושע ח לג
7. אָרוּר הָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה פֶסֶל וּמַסֵּכָה תּוֹעֲבַת יְיָ מַעֲשֵׂה יְדֵי חָרָשׁ וְשָׂם בַּסָּתֶר וְעָנוּ כָל הָעָם וְאָמְרוּ אָמֵן:
דברים כז טו
8. וְכָתַבְתָּ עַל הָאֲבָנִים אֶת כָּל דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת בֵּאֵר הֵיטֵב:
דברים כז ח

הגהות הב״ח

(ה) רש״י ד״ה ולהלן וכו׳ מנא לן הס״ד ואח״כ מ״ש וענתה ואמרה ככה אינו צריך וכו׳ היא למילה וענתה ע״ל והד״ל:

מוסף רש״י

פרשת סוטה. כשהכהן משביעה (ברכות מ׳) כשמשביעין אותה ישביעו אותה בלשון שהיא שומעת (שבועות לט.). **ווידוי מעשר.** בערתי הקדש מן הבית (שם ושם).

תוספות שאנץ

והב״ע כגון דההיא דאתא מעיקרא אשה הואי. הילכך בזה אחר זה אתו תרתי ומבטלי ליה: ותרצה לדר׳ נחמיה. דאמר עשו שתי נשים כאיש אחד לאו סיפיה דמלתיה דר׳ נחמיה הוא אלא פירוש דמלתא היא דאנן פרשי לה הכי: כי פלגא ופלגא כחד וחד ואי בבת אחת אתו אוקי חד להדי חד ואוקמי אספיקא ואי בזה אחר זה וההוא דהאמינה תורה קדם ברישא הוה ליה איהו כשנים והגך כחד ואין דבריהם במקומו. והיכא דשנים אומרים שנטמאת ועד אחד כשר אומר שלא נטמאת היתה שותה דכי חד וחד נינהו ומתני׳ דקתני לא היתה שותה כגון דההוא חד הוי פסול:

סליק פירקא

אלו נאמרין בכל לשון פרשת סוטה מה שהכהן אומר לה. ולא אמרינן שצריך לאומרם בלשון הקדש כדרך שנכתב נצטווה לאומרו ובספרי אמרי׳ דאי לא כתב קרא להתיר בכל לשון ה״א דנגמר מינאה מק״ו ומה ינאה קלה לא עשה בה כל הלשונות כלשון הקדש סוטה שהיא חמורה לא כל שכן ל״ה. וא״ת אמאי לא חשיב שבועת

א א מיי׳ פ״ג מהל׳ סוטה הל״ז סמג עשין נו:
ב ב מיי׳ פ״א מהל׳ מעשר שני הל״ה סמג עשין קנה [שו״ע י״ד סי׳ שלא סעי׳ קמגן]:
ג ג מיי׳ פ״ב מהל׳ ק״ש הל״י סמג עשין יח טוש״ע או״ח סי׳ סב סעי׳ ב וזכרב אלפס ברכות ס״פ שני דף ט. וכרא״ש שם סי׳ ג):
ד ד טוש״ע א״ח סי׳ קא סעי׳ ד:
ה ה מיי׳ פ״א מהל׳ ברכות הל״ו סמג עשין מו טוש״ע או״ח סי׳ קפה סעי׳ א:
ו ו מיי׳ פ״ט מהל׳ שבועות הל״ב סמג לאוין רמח:
ז ז מיי׳ שם פ״ז הל׳ ז סמג שם:
ח ח מיי׳ פ״ג מהל׳ כיסויים הל״י סמג עשין קא:
ט ט מיי׳ פ״ד מהל׳ יסוד המלך הל״ח סמג עשין נב טוש״ע או״ח סי׳ קסט סעי׳ טו ומסדר תלילה סעי׳ מח וכפי׳ סדר תלילה סעי׳ מז:
י י מיי׳ פי״ד מהל׳ נשיאות כפים הלכה יא סמג עשין כ טוש״ע או״ח סי׳ קכח סעי׳ יד:
יא כ מיי׳ פ״ג מהל׳ חגיגה הל״ה סמג עשין לל:
יב ל מיי׳ פ״ט מהל׳ רוצח ושמירת נפש הל״ג סמג עשין עח:
יג מ מיי׳ פ״ז מהל׳ מלכים הל״ג סמג עשין קכ: